

Soc. m. dr. Vladas Terleckas**1. Koks išmanymas, tokios sintezės**

Tilstant šią knygą šlovinusioms fanfaroms, istorikas Tomas Baranauskas, suregistravęs gausybę joje padarytų klaidų, nekompetentingą kai kurių reiškinių vertinimą, dėstymo prieštarumą, nusišnekėjimus, pagrįstai paskelbė rūstų nuosprendį: „A. Bumblauskas – bulvarinis istorikas, o jo knyga – bulvvararinė Lietuvos istorija.“ (Voruta, 2005 06 04, 18). Kažko kitko nesitikėjau iš A. Bumblausko, kuris viešai atviravo, kad jaučiasi ne savo rogėse, abejoja, ar antrąkart pasirinktą istoriko profesiją, kad apie praeitį rašas pagal išankstines nuostatas, joms parinkdamas faktus. Prieš ją perskaitydamas, buvau prisiekęs nediskutuoti su tokiu istoriku, nedaryti jam nepelnytų reklamos. Bet fantazavimų, vertinimo akibrokštų, netiesos propagavimo gausa tiesiog apstulbino, amą atėmė. Tenka imtis plunksnos, nes toks Lietuvos istorijos interpretavimas, poeto P. Valery žodžiais, prilygsta baisiausiajam nuodui, kokį yra sugalvojęs žmogus. Tai žudo sąmonę, istorinę atmintį.

Aiškumo dėlei reikia pasakyti, kad ir pats A. Bumblauskas, ir Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto Mokslo taryba aptariamą knygą laiko sintetinė studija, kurioje esą į visumą sintezuojama politinė, kultūros, ūkio ir kt. istorija. Keliais pavyzdžiais parodysiu, kaip šis sintezuotojas geba sieti, matyti įvairių procesų ryšius, sąveikas. Štai skaitome „genialią“ mintį: „Miestų augimas Lietuvoje (...) buvo susijęs (...) ir su pinigų kalybos aukso amžiumi – tokios įvairovės (monetų. – V. T.) (...) vėliau (po Žygimanto Augusto. – V. T.) nebus“. Matote, kaip paprasta: valstybei tereikia pradėti kaldinti kuo įvairesnio metalo ir nominalo monetas, ir miestai augs kaip ant mielių, nereikės nei amatų, nei prekybos plėtros! Nebent žmogui protą sujaukė didelis noras nuslėpti Lietuvos ūkio pažangą. Greičiausiai šiam tikslui ar dėl neišmanymo paskleidė dūmų uždangą: „Miestai augo dėl prekinių-piniginių santykių plėtros“. Betgi tai išvestinis dalykas, ūkio augimo padarinys. Daug ką sintezuotojas apverčia aukštyn kojomis. Skaitydamas knygą nespėji registruoti „atradimų“. Štai autorius suranda kai kurių pirmųjų LDK monetų nominalus, kurių nė nebuvo. Na, o tvirtinimas „Taigi prireikė smulkaus pinigų ekvivalento – visa ko vertė ir galėjo būti matuojama kiaušinio kaina“ nevertas kiaušinio lukšto. Ir vardan populiarumo, šmaikštaujant, nederėtų prarasti saiko, save kompromituoti. Turbūt autorius nesuvokia parašęs absurda: „XIV a. kiaušiniai lietuviams buvo pinigai“. Kiaušiniais jis bando suramstyti sidabrinės mokesčio įvedimą Algirdo laikais. Tačiau finansų istorijos žinovai (prof. V. Jurgutis, A. Veryha-Darevskis) teigė, kad šis mokestis imtas ikialgirdiniais laikais. Nors tebesitęsia ginčas dėl mūsų pirmųjų monetų atsiradimo laiko (iki krikšto ar po jo), A. Bumblauskas kerta iš peties: „(...) Lietuvos krikštas (...) Lietuvos pinigų istorijoje laikytinas lūžiu – kaip ir visuose kuruose civilizacijos procesuose“. Net sutikus su pokrikštine monetų atsiradimo versija, negalima jų (pirmųjų LDK monetų) kaldinimo priežastimi laikyti krikšto (potekstėje nujaučiu implikuojamą mintį apie Lenkijos įtaką). Kodėl? Dėl daugelio priežasčių. Pirmą, kaip taikliai ir teisingai rašė V. Jurgutis, pinigus sukuria ūkis (amatų, prekybos išplitimas), o valstybė juos valdo. Kitaip sakant, monetoms atsirasti reikalingos atitinkamos ekonominės prielaidos. Nebent tikėtume seniai atgyvenusia sakraline pinigų teorija, teigusią Dievo valią šioje srityje. Antra, daugelyje Vidurio ir Rytų Europos šalių monetas pasirodė po krikšto praėjus 100–200 m. Trečia, krikščioniški kraštai iš pradžių naudojo Graikijos, Romos, arabų monetas, o tik vėliau

pradėjo kaldinti savas monetas. Nesutikčiau monetų įvedimą laikyti lūžiu Lietuvos pinigų istorijoje. Neabejotina, kad tai pinigų sistemos sumodernėjimas, viena jos pakopų. Jų ar lūžių būta daugiau: 1) perėjimas nuo prekių-p pinigų prie svetimų monetų naudojimo (anot V. Jurgučio, tai liudijo jau aukštą Lietuvos kultūrą); 2) sidabro lydinių (kapų) kaldinimas ir liejinimas. Bendra išvada tokia: krikšto įtaka LDK pinigų istorijoje mažų mažiausiai perdėta. Išdėstyta seka beveik sinchroniškai vyko pinigų tobulėjimo procesas didžiulėje teritorijoje nuo Elbės iki Uralo, o Lietuva nebuvo „balta varna“.

Neaišku, kas norėta pasakyti sakiniu „XIV a. pinigai buvo vadinamieji sidabriniai ilgiejai“ (kapos. – V. T.). Mat tuomet, be jų, pinigai buvo ir monetos. Be to, daugelis kapų atsiradimą datuoja net X–XII a. Gal sakiniu „Ilgainiui sidabras beveik nunyko ir dabar matome varinį lietuvišką ilgąjį“ norėta pasakyti, kad kapas ilgainiui išstūmė monetas, bet tekstas pasišaipė iš autoriaus. „Sidabras beveik nunyko“ – gryniausias lepsusas, o pasakymas „matome varinį lietuvišką ilgąjį“ gali labai suklaidinti skaitytojus, nes negali suprasti, kad sidabrą (tiek lydinius, tiek monetas) pakeitė varis, t.y. pinigų sistema smarkiai regresavo. Ar solidu rodyti tiek dėmesio vienintelei Kernavėje rastai kapų klastotei (sidabru padengtam vario lydiniui)?

Matyt, dėl paprasčiausio žodžio „lydimas“ prasmės nesuvokimo šiam istorikui pavyksta dirvonuojančiose žemėse mišką išauginti „po keleto ar keliolikos metų“. Tuomet nėra ko norėti, kad pajęgtų suprasti valakų reformos esmę, tikslus. Jam esmė ta, „kad prievolės (...) priklausė nuo valstiečio turimos žemės ploto ir buvo taikomos visam ūkiui (...)“. Taigi 20 m. užtrukusį procesą suveda į duotybę arba geriausiu atveju redakciniu požiūriu nevykusiai nusako reformos tikslą. Reforma reiškė išskaidytų valstiečių sklypų sujungimą į taisyklingus masyvus, sodybų sukėlimą į gatvinius kaimus, rėžių sistemos ir trilaukės sėjomainos įvedimą. Su tiesa prasilenkia teiginys „valstiečiai galėjo imti žemės tiek, kiek pajėgė atlikti prievolių“. Nieko panašaus. Nebuvo tokios teisės, visi gavo vidutiniškai po 1 valaką žemės, tik pagal jos kokybę plotai šiek tiek buvo diferencijuoti. Įgyvendinant reformą siekta: 1) valstiečių prievolių ir mokesčių dydį susieti su jų ekonominiu pajėgumu, teisingiau, juos paskirstyti ir šitaip padidinti suinteresuotumą darbo rezultatais; 2) padidinti valstybės pajamas; 3) visuotinai įvesti pažangią trilaukę žemėtvarkos sistemą. Šią reformą istorikas vertina taip – „galutinai sueuropino Lietuvos žemėtvarką“. Tačiau dar 1800 m. Čackis buvo pareiškęs, jog valakų reforma neturinti atitikmens visoje tuometinėje Europoje. Pastarųjų laikų lenkų istorikas J.Ochmanskis tokį Čackio požiūrį laikė visiškai pagrįstu. Tad apie mūsų šalies žemėtvarkos sueuropėjimą galima būtų kalbėti tik paneigus minėtų istorikų nuomones. Aišku, to sintezėje nepadarėta.

Gal iš bulvarinio skaitalo būtų per daug norėti, kad autorius ūkių našumą skirtų nuo derlingumo. Antraip nerašytų, kad, įvykdžius valakų reformą, „keleriopai padidėjo ūkių našumas“. Kas tais laikais skaičiavo našumą, iš kur gauti apie jį duomenis?! Nebent galima sugraibyti žinių apie derlingumą. Keleriopas našumo padidėjimas tėra autoriaus fantazavimas. Težinoma apie valstybės pajamų padidėjimą. Aukštaitijoje jų surinktą 2 kartus, Žemaitijoje – 45 proc. daugiau.

Kitas sintezės „sedevras“ – teiginys, kad nors per 1655–1661 m. Rusijos okupaciją ir Šiaurės karą „kraštas buvo taip nuniokotas, kad pabrėžiant tragedijos mastą šis laikas vadinamas

„tvanu“, tačiau nei valstybės santvarka, nei ūkis, nei kultūra iš esmės nepasikeitė“. Absurdiška ir ciniška. Netikiu, kad A.Bumblauskas nežinotų, jog Vilniuje kazokai žiauriausiai išskerdė trečdalį vilniečių (14000–25000), nuožmiai plėšė rūmus, bažnyčias (iš 32 nenuniokotos tik 4), 17 dienų negesinamas gaisras galutinai sunaikino viską, kas buvo belikę po didžiojo 1610 m. gaisro. Ne šiaip sau amžininkai rašė, kad Vilniuje neliko Vilniaus. Beje, apie barbarišką rusų kariuomenės žiaurumą atvirai buvo rašoma carinių laikų literatūroje. Pacituosiu vieną leidinį: „Tokio nuožmaus žiaurumo, kaip užimant Lietuvos sostinę, neteko matyti, nebuvo pasigailėjimo nei amžiui, nei lyčiai. Vilnius beveik buvo sulygintas su žeme (...)“. A. Tylos skelbtais duomenimis, vien per 1648–1667 m. karus su Maskva LDK neteko beveik pusės gyventojų ir buvo sunaikinta 45 proc. ūkių. O kur dar švedų kariuomenės padaryti nuostoliai?! 1708–1711 m. dėl karų sukulto bado ir maro išmirė trečdalis vilniečių, švedai didžiulėmis kontribucijomis apiplėšė kraštą. Tačiau šio pono knygoje nėra jokių duomenų apie padarytus nuostolius. Žinoma, juos pateikus, kas patikės piktybiška pasakėle, kad, sunaikinus beveik pusę ūkių, „iš esmės ūkis nepasikeitė“.

2. Pagoniška Lietuva XXI a. katės akimis

Žinodamas, kad save prie modernių, neva romantinių stereotipų griovėjų prisiskiriantys istorikai atkakliai kurpia mitus, kad „visą laiką Lietuva buvo skurdo šalis“, „dėl atsilikimo kalti patys“, suprantu duomenų ir faktų nutylėjimo, logikos prievartavimo motyvus. Vietoje jų nusigriebiamas „įtikinamiausias argumentas“: „Nėra katės, nėra ir civilizacijos“ (pagoniškoje Lietuvoje. – V. T.). Žurnalistei istorikas atviravo: „Laikėm namie katina, tai ir parūpo jo giminės lietuviškoji istorija“. Kaip patogu į praeitį žvelgti XXI a. miestiečio katino akimis, poreikiais! Nereikia studijuoti nei šaltinių, nei literatūros. Toliau postringaujama: katės nėra, nes nėra pieno, mėsos, nei pagonių būstuose šilumos. Nors verk, tiksliau – gaudžiai murk. Katino šeimnininkui nė motais daugybė kronikose, archeologinių tyrimų medžiagose, pasitaikiusių liudijimų apie mūsų protėvių turėtas dideles grūdų atsargas (kai kurie mokslininkai kalba net apie jų eksportą), gyvulių bandas, žvėrių, paukščių, žuvų gausybę. Anglui istorikui S. C. Rouvelui pagoniška Lietuva – ne skurdo šalis. O ką gi šimtmečiais plėšė Lietuvoje „civilizacijos nešėjai“ – kryžiuočiai?! Pagal A. Bumblauską – karnas, šluotas. Tik dėl jų priešai taip veržėsi į Lietuvą. Ir reikia gi taip kompromituotis! Vardan ko – populiarumo ar Vakarų civilizacijos išaukštinimo? Dar grįžtelsiu prie mėsos, nes sintezuotojas postuluoja, kad pagonys jos ilgiau išlaikyti negalėjo, nes druska buvusi brangi (viename interviu „pasitaisė“, kad iš vis jos nevartoję). Beprasmiška jo klausti: o kodėl popiežiai, kryžiuočiai draudė pardavinėti lietuviams druską? Be to, E. Šimkūnaitė yra išaiškinusi, kad lietuviams druską pakeisdavo kaž kurios žolės (pavadinimo nepamenu). Patikėję tokiomis sintezėmis turėtume prieiti prie išvados, jog dėl druskos nevartojimo protėviai jautė didžiulį natrio stygių, todėl turėjo būti rachitikai, o dėl prastos mitybos buvo fiziškai silpni. Ir kaip tokie rachitikai nujodavo tūkstančius kilometrų kautis, galėjo išlaikyti rankose nelengvus kalavijus? Juolab kad „avalynė labai prasta, iš odos ar kailio. Veltinių nebuvo“. Tiesa, kitame puslapyje pasitaisė: „XIII–XIV a. paplitę batai iš esmės buvo tokie pat kaip dabar“. Tik gaudų juoką sukelia XIX a. 2-oje pusėje pradėtų gaminti veltinių ieškojimas viduramžiuose ir dar sušunkant: „Įsivaizduokite šaltą žiemą su tokia avalyne į Estiją plėsti žygiuojantį (o stebukle, pėsčiomis! – V. T.) lietuvių“. Dėl to taikliai pašmaikštavo T. Baranauskas: „(...) Belieka manyti, kad lietuviai žygiuodavo (...) nušalusiomis ir gangrenuojančiomis kojomis (...)“. Kažkas iš „Miunhauzeno nuotykių“ arba mano tėviškės senolio, pravardžiuoto leškinu (dėl mėgto priešodžio "ieš panimajėš"), vieno tokio „tikroviško“ pasakojimo: „leš panimajėš, einu šienauti, o gi žiūriu – busilas baloje įšalęs. Parėjau namo, atsinešiau kirvį, ledus apkapojau. Busilas ža ža ir

nužlegėjo“.

3. Pagonys neišvedė skraidančių žirgų

A.Bumblauskui galima prikišti ir melą: „Pirmieji Lietuvos pirkliai gyveno Kernavėje“. Ir jų buvo tik du. Kiti mokslininkai yra įrodę, kad, pvz., Palangoje pirkliai atsirado jau XI a. ir kad jie sudarė apie 12 proc. jos gyventojų. Net E. Gudavičius Rygos skolu knygoje surado paminėtus keturis lietuvių pirklius, nors arčiau tiesos R. Varakausko pateikti skaičiai (30–35). Sintezuotojas „vardan tos atsilikusios pagonių Lietuvos“ viską gali padaryti. Tiesiog šokiruoja pastangos Lietuvos santvarką, ūkį periodizuoti pagal kultūros, meno kryptis, išsigalvojus sąvokas „barokinė santvarka“, „barokinis ūkis“. Išsina, kad ne visuomeninė santvarka, ekonomika nulemia meno kryptis, bet atvirkščiai. Gal baroku pavadinus feodalizmą su sunkėjančia baudžiavine priespauda bedalių gyvenimas pagražėja? Giedamas toks pašlovinimas: „(...) Architektas Jonas Kristupas Glaubicas yra didžiausias mūsų diplomatas, o kokie nors tuomečiai Lietuvos veikėjai – tik menki politiniai veikėjai (...)“. Kodėl jis didžiausias diplomatas? Anot istoriko, dėl baroko statinių Vakarų Europa laikė Lietuvą savo dalimi. Sovietmečiu barokinės bažnyčios tebestovėjo. O kas Lietuvą priskyrė Vakarams, jų civilizacijai? K. Glaubico talentas galėjo pasireikšti todėl, kad Lietuvoje buvo pakankamai politinių veikėjų didikų, dosniai rėmusių bažnyčių statybas (dėl to dar labiau movusių valstiečių kelnes) ir daug puikių meistrų ir t. t. Šia proga būtina paminėti kai kuriuos dailės žinovo Vido Poškaus priekaištus A. Bumblauskui. Jis rašo: „(...) Kategoriškai nesutiksiu su požiūriu, kad XV–XVI a. Lietuvos dailės procesų negalima apibūdinti pagal gotikos ar Renesanso sąvokas, esą geriau tinka „europėjimo“ terminas. (...) Kad Renesansas kaip epocha Lietuvą palietė tik fragmentiškai“. Taip pat jis nurodė, kad „dailėtyrinės A. Bumblausko išvados kartais atrodo kaip akibrokštas“. Kaip pavyzdį pateikė šio istoriko ir E. Gudavičiaus išvedžiojimus, kad manierizmas buvusi tik mada. Tokios kompetencijos žmonės ir gali daug naujo sukurti.

Tikriausiai teiginys „XVII–XVIII a. kortų manufaktūros produkcija buvo viena žymiausių ūkio šakų“ patikimumo požiūriu priklauso kategorijai „jiedna baba muvila“. Bent rimtuose Lietuvos ūkio istorijos tyrimuose tokio fakto neaptikau.

Į klausimą, kodėl lietuviai žygių skaičiumi pralenkė prūsus ir kuršius, atsako spėlionė: „Matyt, lėmė genties vyrų gausumas (...)“. Pabrėžta, kad prūsai buvę turtingi, o kuršiai karingi. Iš to skaitytojai turėtų padaryti išvadas, jog lietuviai pergales skynė tik karių gausumu, nes lietuvis dažniau gimdė berniukus, vėliau dėl vyrų persvaros moterys ištvirkavo. Toliau deklaruojama: pagonių lietuvių ginklai buvo prasti, retai naudojo lanką, nekalbant apie arbaletą, nemokėjo kautis raiti, neįstengė prilygti vokiečių riterių ar rusų (tuomet neegzistavusių) rikiutei, ypatingą dėmesį skyrė apsauginėms priemonėms (galima suprasti, kad prezervatyvams) ir t. t. Panašiai lietuvių ginkluotę ir karimus sugebėjimus vaizdavo kaimynų istorikai šovinistai. Nemažai dlugošiais anekdotais persunktų pramanų aptinkama ir A. Bumblausko bendraminčio A. Nikžentaitis, „Eiluojoje Livonijos kronikoje“ radęs vienintelį paminėjimą, kad lietuviai puldami pilį nulipo nuo žirgų, apibendrino: žirgus naudojo tik kaip susisiekimo priemonę, o kaudavosi pėsti. Ak, tie pagonys! Nesugebėjo išvesti pilims pulki skraidančių arklių veislės.

Mintį apie ypatingą dėmesį apsauginėms priemonėms pajėgiu suprasti tik taip: į priešų teritoriją nujoję mūsų kariai nulipdavo nuo žirgų ir susispietę į krūvą bei prisidengę skydais tūnodavo, bet įveikdavo daug priešų.

Ką apie lietuvių ginkluotės kokybę rašo ne diletantai, bet rimti tyrinėtojai? Antai G. Rackevičius savo kruopščiaame tyrime „Arbaletas ir lankas Lietuvoje XIII–XVI a.“ apibendrina: pirma, „XIII a. lietuvių kariuomenės šauliai buvo ginkluoti lankais“. Tik XIII a. pabaigoje – XIV a. lankas mažai naudotas, nes, kovojant su šarvuota priešų kariuomene, menkesnės pramušamosios galios lankas buvo mažai efektyvus. Antra, „arbaletas buvo abiejų kariavusių pusių (vokiečių ir lietuvių. – V. T.) šaulių labiausiai naudojamas“ (sudarė 86 proc. ginkluotės). Trečia, „XIV–XV a. lietuvių šaulių ginklai atspindi žemyninės Europos arbaletų ir lanko santykį (...). Lietuvių arbaletų strėlių raida atitinka europines tendencijas“. Kitas ginkluotės specialistas (V. Kazakevičius) priėjo prie analogiškos išvados: „Vyraavo bendraeuropinių formų strėlių antgaliai“.

Jis spėja, kad mažesnę lanko naudojimą galėjo lemti didelis Lietuvos miškingumas, didelių atvirų plotų nebuvimas.

Kitas A. Bumblausko opusas apie lietuvių ginkluotę toks: „Labiau tikėtina, kad lietuviai kariavo (net XIV a. – V. T.) su trofėjiniais ar perlydytais iš mūšyje paimtų ginklų kalavijais“. Vyras pralenkė ir E. Gudavičių su A. Nikžentaičiu, įtikinėjantis, jog lietuvių ginkluotėje kalavijai buvę reti. O V. Kazakevičiaus monografijoje „IX–XIII a. baltų kalavijai“ randame tokias išvadas: „(...) Baltų kalavijai atitiko Europos standartus, vietos meistrai buvo patyrę, kūrybingi, nuolatos siekė tobulinti gamybos technologiją (...). Naudodami ir gerbdami kalavijus, baltai nebuvo išimtis tarp Europos (...)“. Be to, jis ir kiti aiškiai nurodo, kad kalavijai buvo gaminami iš balų rūdos. T. Baranauskas abejoja A. Bumblausko susipažinimu su naujausia istoriografija. Tam jis neturi laiko ir noro (niekuomet nemačiau bibliotekose ar archyvuose plušančio). Parankių faktų „prikabinėtojų“ prie išankstinių nuostatų, oi, kaip nereikalingi naujausių tyrinėjimų rezultatai. Dar susiaurins fantazavimų lauką. Ir kodėl jam reikėtų istoriografijos šaltinių, kai turi mintis generuojantį katina, istorinį „šaltinį“ – pajuokavimus su E. Gudavičiumi „Būtovės slėpinių“ laidose (dalį jų įdėjo knygos šaltinių dalyje) ir neatremiamus argumentus „atrodo“, „regis“. Ko siekiama pasakomis apie prastą ginkluotę? Skaitytojams įbrukti mintį ne vien apie ginkluotės, bet ir ūkinį atsilikimą, kalvių meistrų neturėjimą. Mat šie dalykai organiškai susiję. Kita siekimybė – suformuoti nuomonę, kad Lietuva visokeriopą pažangą ginklų gamyboje pasiekė tik po krikšto, faktiškai atgaivinti mitą apie lenkų civilizacinę misiją. Postringaujama, kad, ir nepaisant XIV a. lietuvių pasiektos apsiginklavimo pažangos, vokiečių riteriams galėjęs prilygti tik lietuvių kunigaikščių elitas, kad neįstengtą pasiekti reikiamos ginklų kiekybės (tarytum kas nors suskaičiavo). Už kelių puslapių parašytu teiginiu „(...) lenkų kariai mūšio (Žalgirio. – V. T.) įkarštyje kai kuriuos kryžiuočius palaikė lietuviais – taip panašiai jie buvo apsiginklavę“ demaskuoja pats save. Tiesiog žiobčioti priverčia „novacija“ – „Žalgirio mūšį išgelbėjo sunkioji lenkų raitija“. Kaip po to gali patikėti jo teisingu Vytauto Didžiojo gretinimu su žymiausiais Europos karvedžiais – E. Savojičiumi, Fridriku II, A. Suvorovu. O kodėl lyginama su daug vėlesnių laikų karo vadais? Ir ko siekia vieną skyrelį pavadinamas „Lietuviai Žalgirio mūšyje – bėgliai ar didvyriai?“ Juk puikiai žino, kad švedų istorikas Svenas Ekdahlis dokumentiškai įrodė, jog lietuvių karių pasitraukimas trumpam iš mūšio lauko tebuvo puikus apsimestinis manevras. Ar tai moksliskai sąžininga? Esu įsitikinęs, kad klausimu-jauku siekiama dvejonėse palikti tuos, kurie teksto neskaitys, o tik pavartys puslapius, pažiūrės iliustracijas.

Kitos antilietuviškos spazmos

Kai kurias piktybiškas fantazijas, svaičiojimus tik paminėsiu, jų nekomentuosiu. Nuo šiol liaukimės didžiuotis, kad mūsų protėviai buvo tolerantiško būdo, o XVI a. viduryje Vilnius laikytas Europos tolerancijos sostine. Nė už ką neatspėsite, kam už tai turime būti dėkingi. Pasirodo „(...) stačiatikių įtaka privertė lietuvius būti tolerantiškais“. Štai kur šuo pakastas! Oponuodamas apsiribosiu prof. V. Urbano vienos išvados pacitavimu. Jis rašo: „Lietuvių kunigaikščiai dorai elgėsi su visomis jiems pavaldžių žemių etninėmis grupėmis, todėl įvairių tautybių savo valdinius jie lengvai suburdavo efektyviai visuotinei gynybai“.

Toliau – dar gražiau. Kai skaitai tokią „naujiena“, kad LDK rastinėse vartota senoji slavų kalba „buvo tautos kalba. Tikriausiai ja kalbėjo ne tik valstiečiai, miestiečiai, bet ir ponų taryba“ (simptomatiška, kad institucijos pavadinimo pirmąjį žodį rašo mažąja raide), nežinai, ar sapnuoji, ar skaitai carų kalbas apie tai, kad lietuviai – sulenkinti rusai, lietuvių žemės – „iskonoruskije“. Baisu! 15-aisiais nepriklausomybės metais taip rašo Lietuvos istorikas, tituluotas profesoriumi. Galima įsivaizduoti, ką jis šneka auditorijoje studentams. Tiesa, kitur per žioplumą pamini apie Lietuvos valdovų reikalavimą į toli į rytus nuo dabartinės teritorijos buvusias bažnyčias skirti lietuviškai mokėjusius kalbėti kunigus.

Kitur tauškiamas: „Lietuva sukūrė valstybę nepasikrikštijusi. Dėl to kilo kolizija su Vakarais“.

Taigi modernistui beveik 200 m. trūkė nuolatiniai, nuožmūs Lietuvos puldinėjimai, žmonių žudynės ir turtų naikinimas, plėšimas viso labo tėra nekaltutė „kolizija“. Ir kaltininkai čia aišku ne svetimų turtų ir žemių godūs kryžiuočiai su visais talkininkais, bet lietuviai, neatsiklausę svetimųjų kada kurti valstybę ir kuomet krikštytis.

A. Bumblauskas protina mus, kad „(...) ne lenkų dvasininkai nuskriaudė Lietuvą, nemokėdami rašyti, – pati Lietuvos visuomenė to nereikalavo. Lietuva lenkėjo ne todėl, kad krikštijosi, o dėl to, kad per vėlai krikštijosi“. Dėl visų nelaimių esame kalti mes.

Tik nesupratau, ar būtų buvę geriau apkrikštytiems vokiečių. Argi kaimiečius (beraščius) lenkino dvasininkai savo raštais, o ne per pamokslus, išpažintis? Bent XIX a. lenkiškumas pirmiausiai sklido antruoju būdu. Pagaliau kodėl nutylėtas lenkų kalbos įvedimas Vilniaus universitete vietoj lotynų k., kitose mokyklose, raštuose? Taip pat jis revizuoja daugelį visuotinai pripažintų dalykų. Pavyzdžiui, neigia požiūrį, kad LDK gynė Vakarus nuo Rytų agresijos, nes esą XIII–XIV a. jos mastas buvęs nedidelis.

Žvilgtelėjęs į dailininko Jono Mackevičiaus paveikslą „Vytautas prie Juodosios jūros“, postringauja: „nėra duomenų“ apie tai, iki 1427 m. neturėjo laiko iki ten nujoti, po to buvo per senas, ši jūra Lietuvos ūkiui nebuvo svarbi. Po to apibendrina, kad Vytauto laikais LDK nebuvo nusidriekusi nuo jūros iki jūros, o tesiekė tik Dnepro slenksčius. Tačiau po šiais išvedžiojimais įdėtame žemėlapyje LDK teritorija parodyta iki Juodosios jūros, t.y. kaip visuotinai įprasta.

Ir žinok, žmogau, kuriuo A. Bumblausku tikėti. Nebent kiaulę – žemėlapij jam bus pakišę talkinę

studentai. Apskritai dažnokai susidaro įspūdis, kad autorius tiesiog nesuvokia, ką rašo, nemato akivaizdžių tekstų prieštaravimų, alogizmų. Antraip žemių palei Juodąją jūrą prijungimo prie LDK nesietų su Vytauto nuojomu. Tai galėjo padaryti kiti, pvz., jo vietininkai. O dailininkas tik simboliškai išreiškė pagarbą Vytauto didybei. Dar 1975 m. tarptautinėje mokslinėje konferencijoje buvo pareikšta priešinga negu A.Bumblausko nuomonė apie Juodosios jūros svarbą LDK prekybai. Esą Vytauto laikais pasisukusi į pietus Kafa (Kryme) tapusi iš Rytų, Genujos ir Venecijos Dnepru gabentų prekių sankrova.

Yra pagrindo įtarti, kad autorius, norėdamas pažeminti pasaulinio garso mokslininką K. Semenavičių, raketų mokslo srityje 150m. pralenkusį tuometinį pažinimo lygį, nesidrovi panaudoti ir klastotes. Skaitome tekstą: „Lietuva galėjo kurti aukščiausias kultūros (kodėl ne mokslo? – V. T.) vertybes gavusi postūmį iš Vakarų Europos. Tuo tarpu Lenkija (...) davė žmonijai Mikalojų Koperniką, kuriam nereikėjo važiuoti į Vakarus – jo idėjos atsirado ir brendo vietoje –Varmėje“.

Kad išaukštintų Lenkiją ir sumenkintų Lietuvą, jos universiteto auklėtinį K.Semenavičių, suklastojo šių mokslininkų biografijas. Pirma, nenurodė (p. 368), kad K. Semenavičius – Vilniaus universiteto auklėtinis, o tik pabrėžė jo stažavimąsi Olandijoje. Taigi tikėkite, jog už K. Semenavičiaus tapsmą mokslo vyru turime būti dėkingi Vakarams (anksčiau Rusijai). Kai kam svetimųjų dujų kvapas malonesnis. Antra, puslapyje, iš kurio citavau, neparasė apie M. Koperniko mokslus Vakarų universitetuose, nors kitur (p. 242) minėjo jo studijas Italijoje. Iš tikrųjų studijavo Bolonijos ir Padujos universitetuose, kanonų teisės daktaro laipsnį įgijo Feraros universitete. Galop Varmija – ne lenkų, bet prūsų žemė, tik 1466 m. prijungia prie Lenkijos. M. Koperniką lenku laiko lenkai, o kitiems jis vokiečių ar suvokiečių prūsas. Visa tai dėstau tik tam, kad suprastume, kaip gimsta bumblauskinės tiesos ir sintezės. Teisingai sakoma: norint meluoti, reikia gerą atmintį turėti.

A. Bumblauskas nusitaikė ir į Lietuvos statutus (LS), nors nesugeba sistemiškai apibūdinti jų esmės, savitumo ir pažangumo. Matyt, nervina sovietmečiu Lietuvos ir kitų respublikų teisės specialistų duotas aukštas jų įvertinimas. Talpia yra pasakęs akad. J. Jurginis apie pirmąjį LS: „Vėlyvas pagal pasirodymo laiką, ankstyvas pagal turinį“. V. Kanonas pabrėžė humanistinį jo pobūdį ir priskyrė prie pažangiausių Europoje. Tuo tarpu A.Bumblauskui LS – tik Vidurio Europos šalių lygį pasiekusi teisinė sistema. Veltui jo klaustume, kuriose dar šalyse buvo sukurta vieninga valstybinės, baudžiamosios, civilinės ir procesinės teisės sistema, įtvirtinta teisinės valstybės norma ir didelės moterų teisės.

Už tai liaupsinama 1791 05 03 Konstitucija, nors kvalifikuoti Lenkijos ir Lietuvos istorikai ją vertino(a) prieštaringai. Vieni jų šiame dokumente mato Lietuvos valstybingumo laidotuves, unitarinės valstybės kūrimą. A. Bumblauskas ir kiti su tuo nesutinka, liepia atkreipti dėmesį į Lietuvos delegatų išverktą Abiejų tautų tarpusavio įsipareigojimą, kuriame buvo numatyta, kad kariuomenės ir išdo komisijose (ministerijose) lenkai ir lietuviai turės po vienodą narių skaičių, joms vadovaus paeiliui pasikeisdami vieni ir kiti. Na, ir kokia galėjo būti Lietuvos valstybingumo išsaugojimo garantija, vykdomojoje valdžioje dalyvaujant Lietuvos atstovams? Juk kokią muziką Seimas užsakys, taip jie ir šoks. A. Bumblauskas savo poziciją „Lietuvos valstybingumą Konstitucija kartu su įsipareigojimu išsaugojo“ suramsto ir kitais argumentais: buvo išversta į lietuvių k., jai prisiekė mūsų raštijos pradininkai A. Klementas ir D. Poška, už ją pasisakė

diduma seimelių. Man tai ne argumentai. Kad ir todėl, jog visais laikais raštijos atstovai būna prasti politikai, juolab ne teisės žinovai. Taip pat nežinau (tikriausiai A. Bumblauskas irgi) seimelių atstovų pažiūrų į Lietuvos valstybingumą, todėl nieko patikimo negalima pasakyti. Galiausiai neaišku, kaip galėjo būti įgyvendinamos Konstitucijos nuostatos (į tai atkreipė dėmesį A. Šapoka). Tad, manau, apyžalio pyrago skanumą girti per ankstyva. O sintezatorius dėsto spekuliacijas. Įsivaizduokime, kad 1794 m. sukilimas laimi, kad 1816 m. ar 1818 m. yra gyvi J. Jasinskis, D. Poška, A. Klementas ir kt., gal 1918 02 16 aplinkybės būtų susiklosčiusios anksčiau.

Ar tuo nenorima pasakyti, kad mūsų tautinį judėjimą pažadino Konstitucija, bet ne garbinga praeitis, legendos (pvz., apie lietuvių romėnišką kilmę, kuri, pagal G. Beresnevičiaus narpliojimus, nėra iš piršto laužta).

Baigdamas šį klausimą, priminsiu, jog A. Nikžentaitis ragino 179105 03 Konstitucijos dieną paskelbti Lietuvos valstybės šventę! Iš čia suminėtu A. Bumblausko interpretacijų gerbiami skaitytojai tikriausiai supras jog jis nusipelnė apdovanojimo (2 kartus) ordinu „Už nuopelnus Lenkijai“.

Tik niekaip nesuvokiu, kuo nusipelnė pagerbimo Vytauto Didžiojo vardu pavadintais aukštais žymenimis. Už tulžingą tyčiojimąsi iš Lietuvos praeities, jos niekinimą?! O gal už valstybingumo, kaip vertybės, neigimą?!

Jis interviu dėstė: „Net tradicinis istorikas (įsitikinome, kad A. B. prie jų nepriklauso. – V. T.) turėtų kelti klausimą, ar Lietuvos valstybingumas yra vertybė“. Žinoma, jis nieko prieš, kai ta valstybė 1–1,5 mln. Lt (provizoriniais skaičiavimais) paremia jo knygos išleidimą, moka profesorišką algą už studentų klaidinimą, skiria nacionalinę premiją.

Plačiau jo požiūris į valstybę atsiskleidžia iš pasakymo knygoje: „Valstybė yra valdovų ir kariauninkų prievarta (...) savo gentainių atžvilgiu (...)“, Pokalbyje „Būtovės slėpiniuose“ su E. Gudavičiumi yra toks fragmentas (perkeltas į knygą):

„A. B. Tai Mindaugas ne tik žudikas, bet ir reketininkas (už lai, kad iš žmonių ima duoklę. – V. T.).

E. G. Bet pagrindinė priežastis yra baimė: jei nemokėsiu, tai Mindaugas ateis (! – V. T.) ir išplėš ūkį. Jo kariauna elgėsi kaip reketininkai“.